

296 dokonalým a neúplným jeví se jí nutně nyní, kdy se k nim vrací. I nemůže nepřestavěti-nepřetvořiti jich po novém, přísnějším a kladnějším typu životné plnosti a dokonalosti, jehož se zatím dobrala; nemůže nedotvořiti jich k podobenství své dnešní duše.

Otiskovati jich ve versi původní zdálo by se jí stejně pohodlným jako nevěrným pravdě zatím získané. A tak mění se Ztroskotáno v *Jivu*, kde jest ztrestána podlá a nízká mysl Kovářova a pomstěna jeho urážka Rafaely, neboť život cítí nyní autorka jako cosi jedinečně důležitého, co nesmí býti zmařeno zpupnými rozmary nízkého svůdníka, co musí vydati květ i plod na výsluní rodinného štěstí. A tak vzniká nová verše Milenek, která jest *slavbou*, kde první byla improvisací. Ideál umělecké dokonalosti, ideál práce thematické, polyfonní, stojí nad autorkou a nutí k vybudování a dobudování toho, co bylo jen náběhem, rozběhem, nápovědí v první versi. Tak nová varianta Písčité půdy zdůrazňuje *mravní* vítězství mladé ženy nad dvojím nečistým a pochybným okolím. Tak Zamotaná vlákna tříbí se v Přítelkyně jasnosti skoro klasické, které dávají vyrůstati osudům z charakterů s logicky zákonnou čistotou.

Nad všemi těmito přestavbami stojí příkaz ideálu dokonalosti. Dobuduj všechny možnosti! Povznes náhodné v zákonost! Potlačuj náladu a spínej ji vyšším ethickým řádem! Takto přepracovávati jest vlastně dotvářeti, a za takové dotváření může býti jen vděčný kritik nebo literární historik, který chápe správně děj tvůrčí jako výraz života nejsoustředěnějšího a tím i nejštědřejšího.

Výstraha mistrova

297

V lázeňském parku malého německého městečka, na lučnaté stráni zalité líbezným červnovým sluncem, pod rozsochatou borovicí pryskyřičně vonící v teplém čistém vzduchu seděl posléze vedle toho, s kým toužil hovořiti již tak dlouho; vedle toho, kdo právem platil za mistra moderního českého verše, vedle toho, kdo nejvíce harmonií a nejpopojnějších vyloudil ze vzpurného nástroje, jenž tak dlouho a tak vytrvale vzdoroval toliké snaze a dobré vůli ochotných hráčů. Jak dlouho toužil po této setkané, on, vášnivý adept, on, ctitel mistrův, on, žijící jen poesii a jen pro poesii. *Ona* byla to, co kladlo se mu již, byť posud pětadvaceti-letému, mezi život a duši, zastírajíc jej a odsunujíc jej již do pozadí; *ona* zmocňovala se jí již jako vášeň nebo lépe neřest, bráníc životu přistoupiti k ní — s výlučností a sveřepostí, s jakou posedá touha po opiu nebo jiném narkotiku nemocného maniaka.

Jak dlouho toužil po této setkané! A nyní, kdy se uskutečnila, náhodou skoro — sešli se zde v cizině oba jako nemocní krajané —, lehynké zklamání jako by mu již odcizovalo radost z ní. Jakýsi hlas zdvihal se v něm, který mu našeptával, čekání že bylo rozkošnější než to, co přinese dočkání.

Zde seděl tedy na dosah ruky vedle něho ten, k němuž blížil se tolikrát klečmo ve své mysli. Byl churavý; tvář jeho byla popleněna holestí; rysy v ní umdlené — ale přec byla to posud lví hlava o čistém, krásném smaragdovém oku vodního nebo lesního božstva pod hustým, zdivočilým obočím, nad rozčuchanou, rozvlátou změť nepěstěného, nestřihaného vousu; a ve zraku dout-

nala posud, nezhasnuta, vášnivá jiskra duchového života, která dovedla rozhořeti se chvílemi ve žhavý uhlík.

O čem hovořili?

Mladý adept začal tím, čím duše jeho přetékala: chválou života mistrova, velebením výlučnosti, s jakou oddal se záhy, mlád, své tvorbě jako řeholi, chválou věrnosti, s níž v ní vytrval do té chvíle; vypisováním pravé vnitřní radosti a rozkoše, jakou musí plniti duši tento život, nerozptýlený, nerozdělený, soustředěný v jediný cíl tvorby...

Zabral se do těchto myšlenek se slepotou mladého horlivce, že trvalo chvíli, než rozpoznal hořký ironický úsměv, plazící se bolestně po rtech jeho souseda.

„Ano, krásný život, máte pravdu,“ přerušil jej posléze mistr polohlasitě, jako by obracel se spíše k sobě než k němu. „Bolel, pokud nestal se otupujícím zvykem, ohlušující a ohlupující rutinou, která činí tě necitelným. Nyní opravdu již nebolí, leda ve vzpomínce. Miním, bolí vzpomínka na to, co mohlo z něho být, kdyby nebyl býval přeměněn v inkoust, papír a knihtiskařskou čern... *Might have been*,“ dodal po pomlčce, zažehuje si nový doutník krásnou, drobnou rukou, poněkud ženskou a se chvějící.

Adept pohlédl na něho s úžasem, jako by nevěřil svému sluchu; ale záhy se vzpamatoval a pronesl tiše, stydlivě, se snahou přiblížit se s plachou pokorou hořkosti nitra mistrova:

„Ano, rozumím: nikdo neví, co to krve stojí.“

Avšak užasl ještě více, když mistr přímo vybuchl:

„Hlouposti! Tradici posvěcené hlouposti, ale proto ne méně hlouposti. Bída je v tom, že umění nestojí krve! Život stojí krev, a odtud jeho krása, sláva, velikost, svatost; právě proto a jen proto jest nezměřitelný, hodnota nad hodnoty. Kdežto umění... ne, ne, jinak, *docela jinak* jest to s ním, než to stojí v estetických čítankách.“

A po pause, v níž rýsoval holí před sebou v písku různé kruhy a elipsy, zdvihnuv hlavu a zajiskřiv skoro hněvivě zrakem v tvář adeptovu, pokračoval zvolna, jako by slovo pracně hledalo si a prorývalo si cestu přes jeho rty.

„Zcela jinak, pravím vám, jest tomu. Nevystihl toho ani Baudelaire *Albatrosem*. Víte, tím ptákem, králem nebes a bouře, který suverénně nese se vzduchem, aby chycený žalostně kymácel se o svislých křídlech po palubě lodní, předmět posměchu sprostých plavčků; tím albatrosem, s jehož tragicko-komickým údělem srovnává Baudelaire osud básníkův v praktickém životě. Básník podobá prý se tomu ptáku, jenž vznáší se nad bouří a jehož nedostihne šíp. *Exilé sur le sol au milieu des huées, ses ailes de géant l'empêchent de marcher*. Vypovězen-li na zem, ve všední život, mezi smích a řev, jeho obří křídla brání prý mu v chůzi. Ne, ne... to všecko jest romantická gloriola nad něčím, co jí nezaslouží a co jest vpravdě nekonečně žalostnější. To všecko jest jen varianta Platenova Tristana: *Wer die Schönheit angeschaut mit Augen, ist dem Tode schon anheimgefallen, wird für keinen Dienst der Erde taugen...*“

A odhodiv netrpělivým gestem nedokouřený, špatně hořící doutník daleko do trávy, pronesl skoro výhružně, s nasupeným obočím:

„To všecko jest zcela, zcela jiné. Hrozné jest to, že se uměle mrzačíme sami; osekáváme celou košatou korunu svého života v jediný peň, přeměňujeme se celí v jediný nestvůrný zbytnělý orgán na výrobu veršů nebo krásné prózy. Nebo: přelámeme si sami kosti, jako je lámou prý dítěti, jež má býti jednou hadím mužem. Ano, tento obraz vystihuje věc nejlépe,“ dodal se smíchem tak prodlužovaným, až jej začal dusiti.

„Ano, můj milý, hadí muži jsme. Musíme se vpraviti do každé polohy, vystihnouti každou posici, i nejbzdálenější naší posice přirozené, až... ano až ovládneme všechny stejně dokonale. Má to jen tu vadu, že jsme přitom zapomněli té, z níž jsme původně vyšli a která byla naše vlastní. Uvažte to: býti básníkem, tvůrcem lidí, jest totéž jako býti bohem v malém; a to jest: býti co nejobjektivnější. Tvůrcem jsi jen za tu cenu, že dovedeš se vmyslit v bytosti tobě co nejbzdálenější a nejcizější. Domníváš se, že zbude ti ještě dosti látky pro vlastní tvůj život?... Bloude!“

„Myslím, mistře,“ namítl plaše adept, „že jest to přece možné. Genius stačí na všechno. Síly jeho jsou nezměřitelné.“

Mistr neuznal ho hodna ani pohledu.

„A kdybyste měl v tom i pravdu,“ řekl hlasem zastřeným a okem podivně odcizeným, jakoby vracejícím se z nitra, „myslíte, že neztratil na něm zájmu? Ano, zájmu a chuti. Tvorba, můj milý, není nic jiného než předjímatí obrazností skutečnost, podáváti obrazností její rovnomocninu. Básník jest básníkem jen za tu cenu, že před ženou skutečnou a vedle ženy skutečné položí ženu fiktivnou, a přece skutečnější v jistém smyslu, než jest žena skutečná. A myslíte, že ten, kdo *takto* tvořil, spokojí se nadlouho skutečným, empirickým tvorem, kterého nalezne kdysi kdesi na cestě životem, jak praví katechismus?“

Obrátil se zrakem tak pronikavým na svého mladého druha, až nesnesl jeho pohledu a byl nucen sklopiti oči: počátečné zkušenosti, jichž se již dožil, dávaly, musil si toho přiznati ve svém nitru, za pravdu mistrovi.

„Víte, že sotva jest něco tak protipřirozeného jako výlučný život v obraznosti a obrazností? Život v obraznosti! Ale to již jest vnitřní protimluv: v obraznosti není vůbec života, nýbrž jen jakási mátožná poloexistence stínová. Život žije se pudy; to jsou pravé kořeny stromu životného; jimi vězí hluboko ve skutečnu; ony hmatem v temnu nejinak než kořeny a vlasečnice stromu hledají mu potravu. Víte, že strašlivý trest jest položen tomu, kdo předjímatí život obrazností? Ano, doslova strašlivý: život skutečný, když se s ním pak setká, jej nudí; nedotýká se ho, nepřistupuje k němu; odpuzuje jej od sebe. Jest to prokletí snad horší, než bylo prokletí Kainovo. Bolesti, kterých jsi se dotkl svatokrádežně obrazností básnickou, neprožiješ již nikdy plně ve skutečnosti; a tím méně radosti a rozkoše. Rozumíte plně hrůze této kletby?“

Žák přikývl chabě hlavou; a opravdu svítalo již v jeho mysli.

„Znáte Korespondenci Flaubertovu?“ zeptal se náhle mistr. Adept zavrtěl hlavou.

„Škoda. Tam je to vysloveno tak, že by to vámi zachvělo.

Dal bych to čísti jako výstrahu každému, kdo chce se opíjeti hašíšem obraznosti. Jest to nářek Flaubertův, že *nemůže plakati*. Můžete si představiti něco strašlivějšího? Nemoci plakati tehdy, kdy trpíš utrpením nebo smrtí bytosti ti drahé a kdy jen slzy mohou ti přinésti úlevu! Představte si: milovaná sestra mu umírá, Flaubertovi jest pětadvacet let, a on nemůže plakati! „Mám oči suché jako mramor. Jak jest to podivné! Čím výbušnějším, plynějším, hojnějším a kypivějším cítím se v bolestech *fiktivných*, tím více zůstávají bolesti opravdové v mém srdci, řezavé a tvrdé; krystalisují se tam, jak v ně vcházejí.“ A tam byste také našel výklad těchto kamenicích a zkamenělých slz. Jeho matka pronesla tuto hrůzně pravdivou diagnosu: *La rage des phrases l'a desséché le coeur*. Šílenství, s jakým robíš své básnické věty, vysušilo ti srdce.“

„A ostatně,“ dodal po pause, mávnuv rukou, jako by odpuzoval ve vzpomínce něco příliš bolestného, „nač chodit do Francie? Myslím, že totéž tanulo na mysli Nerudovi, třebaš toho nevyslovil. Pamatujete se na ty drsné, mučivě prosté verše „Otcí“, zprahlé jako poušť bez stínu a travky?“

Tentokráte věděl žák, nač naráží mistr. A po krátké rozpomínce citoval zpaměti tyto tři sloky: „Otcze zde už pochovali v tmavou hlinu přehluboko — posud žádná, žádná slza, posud jako troud mé oko.“ „Posud ani jedna horká slza neskanula k hrobu, aby vykouznila kvítek nade rovem v jarní dobu.“ „Prsa by se rozskočila, rozskočilo by se čelo — což ni k jedné slze nemůž rozkvést moje mladé tělo?“

„Ano, tak jest,“ pokyvoval jakoby do taktu prošedlou rozjívěnou hřivnatou hlavou starý muž. „To jest to. Tento Neruda a onen Flaubert náležejí k sobě jako líc a rub téhož příkrovu, hlava a pták téhož peníze.“

A chtěl pokračovati patrně v rozhovoru, když náhle zaskřípěl za ním písek pěšinky parkové a dvě mladé ženy objevily se před besedníky, jako by ze země vyrostly nebo vítr je sem zavál.

„Má dcera přichází pro mne,“ řekl mistr nejprve pološeptem k sobě a nahlas představil pak adepta jedné z nich. A bylo toho

věru třeba; nebýt toho, byl by mladý veršovec hádal, že služka provázející dceru mistrovi jest jeho dcerou a dcera její služkou, — tak žalostně zanedbaná byla dcera, ne oděvem, ale svou bytostí, jak se zrcadlila v tváři, postoji, držení těla. Služkovská byla její tvář, služkovsky bezradný, zakrnělý, rozplizlý, bezvýznamný její výraz i ráz.

„A to jest osoba, na niž byly napsány snad nejkrásnější, nejmelodičtější české verše,“ prošlo hlavou adeptovou, a v jeho paměti vynořily se některé z nich a přiměly jej, že zamhouřil ve studu očí, jako by instinktivně chtěl odstrčit od sebe daleko tu, jež byla jejich inspirátorkou a modelem.

A po chvíli:

„Jeho theorie jest správná, alespoň zde. Jakže to řekl před chvílí? Tvořiti jest předjímati obrazností skutečnost, podávati za ni rovnomocninu v jistém smyslu skutečnější než skutečnost. Ó ano, on to učinil. Jeho fiktivná dcera jest mnohem, mnohem skutečnější než jeho dcera skutečná, jsou-li hodnostnost a krása skutečností. Že ji stvořil ve svých verších dokonalejší a trvalejší a do jakési míry i věčnou, jest pravda; avšak miloval-li ji opravdu skutečnou, empirickou, jest více než pochybné. Tak jak vypadá ona, vypadají jen bytosti v mládí zanedbávané, jichž rodiče nemilovali; lidské květiny, které nebyly zalévány účastí, láskou, pozorností svých nejbližších. Je žalostná, jako by byla sirotkem, a ne: jako by byla *pohrobkem*, na němž nespočinul nikdy rozsvícený pohled otcův milostnou světelnou prškou, které jest nutně třeba dětskému keři lidskému, aby rostl, zelenal se a kvetl. Ano, šel vedle ní celý život a neviděl jí; byla mu *jen* motivem...“

Mistr upínal se zimomřivě do svrchníku: zavál od hor právě chladnější poryv větrný. A vstával ne bez námahy s lávky, opíraje se o hůl.

„Škoda, že jsme toho nedohovořili,“ řekl, podáváje ruku adeptovi. „Ale promyslete-li si o samotě, co jsem vám řekl, porozumíte a dáte mně tuším za pravdu; a ne-li hned, jistě za dvě tři desetiletí, až zkusíte toho na vlastním těle. Děla práce vedená do krajnosti jest jed v životě duševním; býti *umělcem profesio-*

nálem a jen profesionálem jest zakrněti na duši i na těle, státi se monomanem nebo lépe: methodickým šilencem. A hynou tím, věřte, nejen jednotlivci, ale i národové. Jest mnoho shnilého v naší kultuře. Býti zároveň hráčem i nástrojem, hráti na svém vlastním srdci a duchu týmž duchem a srdcem — hle, taková šilená anomalie jest býti básníkem-umělcem, který celý život nečiní nic, než robí verše, verše, verše. Staří ostatně znali toto nebezpečí a varovali před ním. Znáte Goetha, jak si přál, aby básník měl nějaký úkol a úděl v praktickém životě občanském, aby nebyl *pouzeliterát*? Oh, byl prozíravý; tušil již, znal již bídu profesionalismu v duševním světě, spousty, které působí v duševním hospodářství, v rozumné životosprávě lidského ducha... A co jest ještě podivnější: víte, že je snad předvídal i ten starý parukář Boileau? Víte, že již on radil autorům své doby, aby neutonuli ve veršování a hleděli žít, žít, žít. Zní to podivně z úst toho starého pedanta, a přece jest to pravda. *Que les vers ne soient pas votre éternel emploi... C'est peu d'être agréable et charmant dans un livre, il faut savoir encore et converser et vivre.* Ano, jest třeba umět i hovořit i žít, ne jen lepit příjemné nebo roztomilé verše... *Profitez-en,*“ dodal, kyná ještě s úsměvem rukou, a opřel se pak o rámě své dcery, která již dříve znetrpělivěla.

Neměla patrně smyslu pro hovory otcovy, ani záliby v nich.

Avšak zadržel ji přece ještě, pokynul hlavou učni, aby přistoupil bližší, a šeptem, jako by mu sděloval veliké tajemství, kterého dobádal se celým svým životem a jemuž jedině on může rozuměti:

„Víte, jaký by byl *ideál*? Takový: aby každý byl sám sobě zároveň *celým člověkem i celým umělcem*. Aby dovedl vystavěti si obydlí i ozdobiti je, složiti si píseň, vysloviti veršem i hudbou veliké vzrušené chvíle svého života a vnitřního dění, utkati si roucho i vyšiti je krásným dekoračním stehem a po případě i, pudí-li jej duch k tomu, aby dovedl namalovati si obraz — on sám sobě, z vnitřního bohatství a překypění sil a touhy, bez pomoci umělce odborníka. Ano, takový by byl ideál zdravého

304 dokonalého člověka, celistvého a zharmonisovaného ve své celosti, i zdravé šťastné společnosti. Takový by byl ideál: aby nebylo umělců z profese; aby všichni byli umělci diletanti *v dobrém* smyslu tohoto zneužitého slova; jen tak umění a život zase jedno by byly, jakož bylo na počátku.“

A dopověděv to, odvrátil se prudce a odcházel rychle od udiveného učně.

Kritik života

305

Dvě sličné knížky, v něž sebral Gustav Jaroš¹ své stati literárně, umělecky i společensky kritické, ukazují jej myslitelem opravdovým a nebojácným. Jeho dvě knížky jsou tuším z nejstatečnějšího, z nejmužnějšího, co máme v našem písemnictví; a to tím, že jsou od někoho, kdo dovede domyslití.

Podle přesvědčení Jarošova kritika pouze estetická jest cosi povrchního a polovičatého. Písemnictví, umění souvisí mu co nejdůvěrněji s životem; jest jen jeho ukazatel, exponent. Tuto souvislost, tuto závislost umění na životě sleduje Jaroš všude, po nejrůznějších stránkách. Tak na příklad závislost umění na krvi člověka-umělce. Člověk, který žije nepřírozeně ve velkoměstě, v různých tmavých kobkách a děrách, oděný a obutý, bez slunce a vzduchu, neobléván a nekoupán jimi neustále, má krev kalnou a otrávenou; jak může z *léto* krve vzejítí zdravé, to jest světlé, jasné, slunečné umění? A šíře: závislost umění na krásném zdravém těle souměrně vyvinutém. Návštěva Dána J. P. Müllera, methodika léčebného tělocviku, jest Jarošovi příležitostí glosovati slovo Ruskinovo o nutnosti čisté země a krásného lidu pro pravé umění a ukázati na staré Řeky a moderní Japonce jako

1 - *Gamma: Brázda*. První knížka: *Uměním*; druhá: *Životem*. Stran 287 a 273. Nákladem Štencovým v Praze 1917. Brázda dokazuje, že i dnes, ve čtvrtém roce válečném, jest možno poříditi knihy opravdu dokonale vypravené jako před válkou, knihy, jež jsou rozkoší zraku, a obžalovává přímo naše různé velkonakladatele, kteří chrlí do světa mizerné tiskoviny žalostně vypravené, nedbale a nakvap vyráběné a přitom drahé — o obsahu jejich ani nemluví.